

Віхляєв В. В.,

адвокат, юрисконсульт

Класичного приватного університету, аспірант

Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МУНІЦИПАЛЬНА ВИБОРЧА СИСТЕМА»

Анотація. В даній статті розглядається проблема визначення поняття «муніципальна виборча система» та наголошується на необхідності правового закріплення визначення цього поняття.

Ключові слова: муніципальна виборча система, визначення поняття, прийоми, схожі на визначення поняття, оstenсивне визначення (вказівка), характеристика, порівняння, розрізнення, опис, пояснення.

Постановка проблеми. На сьогодні ні в Україні, ні в зарубіжних країнах не існує визначення поняття «муніципальна виборча система». Значення визначень полягає, з одного боку, в тому, що в них підсумовується головне в наших знаннях про досліджувані об'єкти, з іншого боку, в тому, що вони є основою для подальшого розвитку наших знань [1, с. 143]. Без них неможливо обійтись в будь-якій науці і дуже часто – у практичній діяльності, наприклад, у виборчих відносинах при запровадженні різних видів муніципальних виборчих систем.

Мета статті. Метою даного дослідження є визначення поняття «муніципальна виборча система».

Виклад основного матеріалу. Вітчизняними та зарубіжними авторами через недостатню вивченість суттєвих ознак поняття «муніципальна виборча система» використовуються різні види неявних визначень (застосовуються прийоми, що замінюють визначення (схожі на визначення поняття)), а саме: вказівка (ostenсивне визначення), опис, характеристика, розрізнення, пояснення, порівняння.

Прийоми, схожі на визначення поняття:

1. Вказівка (ostenсивне визначення).

Цей прийом полягає в узагальненні реально існуючих об'єктів, явищ, процесів [2, с. 170], роз'ясненні значення слова шляхом показу предметів, що називаються цим словом [1, с. 143]. Фактично вони часто є просто найменуваннями для класів таких об'єктів, явищ і процесів. Наприклад, терміни «бюлетень», «вибори», «виборче право» описуються як узагальнення відомих з досвіду прикладів. Але якщо таких прикладів у нього немає – тоді спочатку треба надати опис прикладу [2, с. 170]. Так, визначення виборчої системи як способу розподілу голосів на загальних виборах між політичними партіями і окремими кандидатами [3, с. 11] є ostenсивним визначенням. Відповідно, спроба визначити муніципальну виборчу систему як спосіб розподілу голосів між політичними партіями і окремими кандидатами на місцевих виборах не буде визначенням поняття, а – лише ostenсивним визначенням, тобто прийомом, схожим на визначення поняття. Але коли йдеться про визначення поняття «муніципальна виборча система», як вбачається, більш доцільно описувати не стільки реальні об'єкти, явища і процеси, скільки наш

спосіб їх пояснення, розуміння та інтерпретації, тобто застосовувати вербальне визначення – логічну надбудову над ostenсивним визначенням. Дане визначення має виражати собою певні теоретичні підходи – способи вирішення певних класів проблем, сформульованих мовою ostenсивних термінів [2, с. 171].

2. Опис.

Полягає в зазначенні особливих зовнішніх ознак предмета, явища, події. Має на меті замінити безпосереднє споглядання об'єктів і є як би відтворенням одиничного предмета. Не дає відповіді на запитання про те, що таке даний предмет, не розкриває його суті, але дає змогу виділити предмет із навколишніх предметів і впізнати його. Не має визначення, тому там, де вимагається дати визначення поняття, не можна обмежитися описом предмета [4]. Супроводжує наукове спостереження або експеримент і є його результатом. В ході опису виділяються ознаки спостережуваних явищ, які можуть бути істотними або не істотними (заздалегідь може бути невідомо, які з них істотні). При науковому описі варто користуватись поняттями, термінами і знаками, визнаними в даній науці, зміст яких точно визначено. Опис повинен бути таким, щоб можна було перевірити результати експерименту або спостереження і, якщо буде потреба, – повторити їх. Як логічний прийом опис використовується у відношенні одиничних предметів і явищ, але він можливий і щодо виду явищ [5, с. 50]. Наприклад, так зване – вузьке значення поняття виборчої системи як певного способу розподілу депутатських мандатів між кандидатами, залежно від результатів голосування виборців або інших уповноважених осіб [6, с. 91], – є описом.

3. Характеристика.

Це прийом, що полягає в переліченні найважливіших, у певному відношенні, ознак предмета, явища, процесу. На відміну від опису, характеристика має на увазі, насамперед, фіксацію якоїсь певної суттєвої ознаки, що притаманна деякому предмету, а не просто фіксацію зовнішнього вигляду предмета [7, с. 151]. Як і опис, характеристика застосовується до одиничних об'єктів: до окремих типів (видів, моделей) виборчих систем і т.д. Під виборчою системою розуміється сукупність організаційно-правових заходів та інших елементів виборного процесу (правових, інших регуляторів), що об'єднуються навколо способів організації виборчої території, визначення результатів голосування і розподілу мандатів між кандидатами, списками кандидатів [8, с. 76].

4. Розрізнення.

Показує відмінність яких-небудь об'єктів не від всіх інших, а лише від найбільш подібних до них. Так, муніци-

пальна виборча система відрізняється від муніципального виборчого права тим, що являє собою не сукупність правових норм, а результат правового регулювання фактичних суспільних відносин на місцевому рівні, які отримують своє вираження в установленому порядку організації та проведення виборів [9] до органів місцевого самоврядування.

5. Пояснення.

Полягає в розкритті не всього змісту поняття, а лише частини його з якою-небудь певною метою, що може полягати в тому, щоб підготувати строго логічне визначення. Виборча система є важливим елементом політичної системи держави, що регулюється правовими нормами, які в сукупності утворюють виборче право [10].

6. Порівняння.

Застосовується з метою пояснити одне поняття порівнянням з іншим, більш ясним. Виборча система – поняття більш широке, ніж «виборче право», оскільки включає, крім норм, сформовані суспільні відносини, які можуть в чомусь не збігатися з нормами, або регулюватися, крім писаних, і неписаними нормами і традиціями [11].

Зазначені вище прийоми, схожі на визначення поняття, є зручним засобом для розкриття змісту поняття «муніципальна виборча система», однак при визначенні поняття «муніципальна виборча система», на нашу думку, варто застосовувати основні правила визначення поняття, досліджувані формальною логікою. Більш того, оскільки визначення поняття – в самому широкому смислі є логічна операція, у процесі якої розкривається зміст поняття [12], то стає цілком зрозумілим, що без дотримання законів логіки дати визначення поняття «муніципальна виборча система» неможливо. А отже, розглянемо сім основних правил логіки з визначення поняття для подальшого розкриття змісту поняття «муніципальна виборча система».

1. Поняття визначається через найближчий рід і видову відмінність.

Муніципальна виборча система (визначуване поняття) – це порядок формування на основі чинного законодавства держави виборчих органів (найближчий рід) місцевого самоврядування (видова відмінність).

2. Визначення повинне бути розмірним визначуваному, тобто щоб обсяги визначуваного поняття і визначального поняття збігалися, були рівні, однакові, відповідні. Якщо це правило порушується, утворюється або занадто широке, або занадто вузьке визначення.

Наприклад, визначення муніципальної виборчої системи як способу розподілу місць в органах місцевого самоврядування між кандидатами, залежно від результатів голосування виборців, є вузьким, тому що йдеться лише про спосіб розподілу місць, тоді як в широкому визначенні муніципальна виборча система є системою суспільних відносин, що охоплює порядок організації і проведення виборів представницьких органів місцевого самоврядування.

3. Видовою відмінністю має бути ознака або група ознак, властивих лише даному поняттю і відсутніх в інших поняттях, що належать до того ж роду.

Приміром, в родові поняття «виборча система» входять кілька супідрядних видових понять: «загальнонаціональна (загальнодержавна) виборча система», «муніципальна виборча система», «пропорційна виборча

система», «мажоритарна виборча система», «змішана виборча система».

Відповідно до цього, правила при визначенні поняття «муніципальна виборча система» треба знайти видову відмінність, що має бути ознакою, властивою лише даному поняттю і відсутньою в інших поняттях, що належать до родового поняття «виборча система».

Треба знайти таку ознаку, що властива лише даному поняттю «муніципальна виборча система» і відсутня в інших видових поняттях. Для того, щоб виконати це правило, треба взяти дійсно таку ознаку.

4. Визначення не повинне містити кола, тобто визначуване поняття не повинне визначатись за допомогою такого поняття, що саме стає ясным лише за допомогою визначуваного поняття. Ця помилка очевидна, наприклад, у такому визначенні: «муніципальна виборча система – виборча система на муніципальному рівні».

5. Визначення не повинно бути лише негативним.

Дане правило впливає з основного завдання визначення. Мета визначення полягає в тому, щоб відповісти на запитання, чим же є даний предмет, відображений у понятті, а для цього необхідно перелічити в стверджувальній формі його істотні ознаки. Негативне ж визначення не вказує істотних ознак предмета. Воно лише виражає такі ознаки, які не належать даному предмету, і нічого не говорить про те, які ознаки властиві йому. Наприклад, це характерно для такого визначення: «Муніципальна виборча система – це виборча система, що не є суто технічним засобом; вона перебуває у самій серцевині системи місцевого самоврядування».

Але в тих випадках, коли не є можливим знайти істотні ознаки або коли заперечення найбільш ясно визначає відмінність даного предмета від інших предметів даного роду, то негативні визначення припустимі як допоміжні визначення. Наприклад, у хімії поняття «гелій» визначається як елемент, що не утворює з елементами хімічних сполук; у математичній логіці поняття «порожній клас» – як клас, що не містить елементів.

6. Визначення не має бути логічно суперечливим, тому що логічне протиріччя руйнує думку. Коли перераховані у визначенні ознаки виключають одна одну, то таке визначення нічого не визначає [1, с. 468].

7. Визначення має бути ясным, чітким, тобто воно не повинно містити двозначностей. Нечіткість у визначенні веде до спотвореного уявлення про зміст визначуваного поняття.

Нормальні визначення мають вигляд еквівалентностей або рівностей. Визначуваний термін ставиться в лівій частині визначень, у правій частині – визначальний термін. У визначальне можуть входити лише вихідні терміни або раніше коректно визначені терміни. Щоб уникнути «порочного» кола у визначенні, необхідно, щоб визначуваний термін був відмінним від всіх термінів, вже прийнятих в системі, і щоб у визначальне не входив ні визначуваний термін, ні термін, що визначається через визначуваний термін. І ще дві умови: 1) в визначуване будь-яка змінна може входити лише один раз і 2) будь-яка вільна змінна, що входить в одну частину визначення, повинна входити в якості вільної змінної і в іншу його частину [1, с. 468].

Через нерозуміння дослідниками наведених вище основних правил з визначення поняття, і застосування

замість них прийомів, схожих на визначення поняття, було штучно породжено дискусію про існування понять «виборча система» і «муніципальна виборча система» в кількох значеннях: вузьке (електоральна формула), широке, об'єктивне, суб'єктивне, нормативно-правове, єдине поняття (процес) тощо. Насправді ж, і вузьке (електоральна формула), і широке, і об'єктивне, і суб'єктивне, і нормативно-правове тощо розуміння поняття «муніципальна виборча система» – розкривають лише окремі сторони визначуваного поняття «муніципальна виборча система» за допомогою прийомів, схожих на визначення поняття: характеристика, порівняння, розрізнення, вказівка, пояснення, опис, що слугують засобом для розкриття змісту поняття «муніципальна виборча система», але при цьому не дають визначення самому поняттю.

Висновки. Як вбачається, лише застосування основних логічних правил (наведених в даному дослідженні) для визначення поняття «муніципальна виборча система» сприятиме його концептуальному утвердженню.

Література:

1. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. – М.: «Наука», 1976. – 720 с.
2. Шиян А.А. Економічна кібернетика: Вступ до моделювання соціальних і економічних систем. // <http://www.vstu.edu.ua/ua/inst/irtzp/ua/pmba/stf/ater/MBES.pdf>
3. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам: Посібник з розробки виборчих систем. – Київ: ДП «Нора-Друк», 2003.
4. Жеребкін В.С. Правила визначення і помилки, можливі при визначенні // http://pidruchniki.com.ua/12980108/logika/pravila_viznachennya_pomilki_mozhlivi_pri_viznachenni
5. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. – М.: Юрайт, 2000. – 432 с.
6. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. посібник. – К., Атіка, 2000. – 320 с.
7. Павлова О.І. Дефініція як спосіб тлумачення наукових по-

нять // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mova/2010_15/Mov15_33.pdf

8. Кокотов А.Н., Саломаткин А.С. Муниципальное право России. – М.: Юристъ, 2005. – 384 с.
9. Избирательная система в Республике Казахстан
10. Годованец В.Ф. Конституційне право України. / Виборча система в Україні // <http://books.br.com.ua/24663>
11. Избирательное право и его реализация / Сетевой источник Права – БГЭУ // <http://www.pravo-web.com/?p=128>
12. Тофтун М. Операції з поняттями // <http://ellib.org.ua/books/files/logic/log2/6493.html>

Вихляев В. В. Проблема определения понятия «муниципальная избирательная система»

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема определения понятия «муниципальная избирательная система» и акцентируется внимание на необходимости правового закрепления определения этого понятия.

Ключевые слова: муниципальная избирательная система, определение понятия, приемы, похожие на определение понятия, остенсивное определение (указание), характеристика, сравнение, различение, описание, объяснение.

Vikhliaiev V. The problem of definition of the notion «the municipal electoral system»

Summary. The article deals with the problem of definition of the notion «the municipal electoral system» and special attention is given to the necessity of the legal consolidation of this notion.

Key words: municipal electoral system, definition of the notion, methods, alike notions, specification of notion, characteristics, comparison, difference, description, explanation.